

Edice a materiály

THE COMMISSION

Woody Vasulka

Text

Text a postava Paganiniho – Ernest Gusella

Text a postava Berlioze – Robert Ashley

Text a postava pohřebního zřízence – Cosimo Corsano

Obsazení

Paganiniho syn – Ben Harris

Vypravěč – David Ossman

Hlas – Andrea Harris

Výprava – Bradford Smith

Kamera – Steina Vasulka

Střih videozáznamu – Peter Kirby

Mixáž zvuku – Baird Banner

Speciální elektronické přístroje

Vocoder – Harald Bode

Scan processor – Rutt/Etra

Digital articulator – Jeffy Schier

Ouvertura

*Je to člověk vedený do arény ve své poslední chvíli, jako gladiátor jdoucí na smrt,
aby tu uchvátil publikum svou křelí? Nebo snad je to zmrtvýchvstalý, nějaký upír s houslemi,
jenž pokud nám přímo nesaje krev ze srdcí, každopádně nám odčerpává peníze z kapes?*

Heinrich Heine

Vypravěč: I ta nejdivočejší líčení jeho vzhledu vybledla v okamžiku, kdy jste ho spatřili. Byl tak hubený, že se zdál být vysoký, tak temný, že mu ztrhané rysy dodávaly zdání neurčitěho věku. Bezmasé tělo, vlastně už pouhé kosti, všechno ostatní z něho bylo obětováno ve prospěch dlouhých dlaní a prstů připomínajících spáry. Bez jeho hudby je jeho tělo bezhlesým tělíčkem cvrčka či cikády, stejně jako ono je mrtvé, nevydává-li své pronikavé či chvějivé tóny. Jeho oblek, černé, od kostí vytlačené nohavice toho, kdo

v nich i spí, jelikož je buď nemocný, či příliš omámený, aby mu to vadilo, anebo strávil předešlou noc hazardní hrou ve spolku prapodivných spoluhráčů proti jakýmsi strašidelným soupeřům.

Jistý muž jménem Levy objížděl anglické kabarety nalíčený tak, aby vypadal jako Paganini. Byl dobrý houslista a neobvykle věrohodný Paganiniho dvojník. Jiní později toho muže napodobovali a ještě léta poté se sami vydávali za druhého Paganiniho.

Ve Vídni způsobil Paganini senzaci. Dobrému šfouchu v kulečnicku se tu říkalo „coup à la Paganini“. K mání byly jeho busty zhotovené z másla a krystalového cukru, jeho portréty figurovaly na krabicích se šňupavým tabákem a doutníky, na špacírkách a rukavicích.

Paganini byl notorický hazardní hráč, musel dávat housle do zastavárny, aby splatil dluhy, a málem se finančně zničil investicí do podniku zvaného „Casino Paganini“, pařížského hráčského doupěte, k jehož provozování ovšem nedostal licenci.

Zásadně necvičil. George Harris, mladý synek rabína z Hannoveru, strávil rok na cestách s Paganinim jako jeho osobní tajemník, aby pak o něm mohl napsat, a za celou tu dobu ho ani jedinkrát nespátl otevírat pouzdro na housle.

V roce 1836 se ho opět zmocnila hráčská vášeň, načež odjel z Parmy do Paříže, kde předtím na jeho popud a s jeho finančním přispěním otevřeli „Casino Paganini“. Zapletl se do nekonečných soudních sporů, jež ho připravily o značné částky a dále zhoršily jeho zdraví. Podle tehdejších svědectví byl „stěží schopen pohybu, ohnutý skoro do pravého úhlu, připomínal zpola otevřený kapesní nůž a zjevně trpěl silnými bolestmi“. Do schoďů ho museli vynášet, sám nevyšel ani do prvního patra.

Před smrtí Paganiniho postihl ještě další neduh – ztráta hlasu. Zoufale se pak dožadoval pomoci. Šeptával do ucha synovi, který byl na jeho sípání zvyklý a tlumočil je nahlas ostatním.

Paganini s Achellinem:

Já v jiné části města miloval příšerné ženské.

Ženy, které byly tak krásné, že mě až děsily.

Viděl jsem člověka bez hlavy a s křídly na zádech, jak si nese v náručí vlastní prožrané plíce.

Viděl jsem chlapíka v šaškovském kostýmu, jemuž odkapávala od vousů malinkatá embrya.

Viděl jsem bílého psa, jak ožvýchává měsíc.

Měsíc.

Viděl jsem dům uprostřed oceánu, uvnitř byly drobounké chobotničky, které ůkaly zobáčky na okna.

Viděl jsem, jak z nebe sestupuje jakési světlo a mívá mi přímo na žaludek.

Berlioze:

Já se rozhodně pokládám za člověka se smyslem pro organizaci. Všechno probíhá mimo mne, jestli víte, jak to myslím (prohlásila).

Myslím, že existuje buď pět povahových typů, nebo snad sedm povahových typů.

Jednomu by se dalo říkat organizátor. Jinému by se dalo říkat interpret.

Další bychom mohli označit termínem ochotná žena.

Jiný bychom mohli nazvat žena s jiným hlasem či jiným způsobem vyjadřování.

A tak dál.

Předpokládám, že pro každý z uvedených povahových typů existuje odpovídající ekvivalent ve světě nenacvičeného poznání.

Otázka, zda své povahy utváříme za účelem splnění tohoto kritéria,

je otázkou,

na niž bych na tomto místě těžko dokázal/a/ odpovědět. Dalo by se na ni odpovědět,

a já sám/sama/ bych na ni dokázal/a/ odpovědět,

ne však na tomto místě (prohlásila).

Stačí to ke zdůraznění významu oněch ekvivalencí,

přičemž předpokládejme, že daný fakt někdy vytanul na mysli každému,

byť i jen coby odpověď na otázku „proč dělat filmy?“

a také aby nás upozornil na skutečnost,

že míra přesvědčivosti tohoto filmu,

o nic méně než kteréhokoli jiného,

je závislá na představě archetypu.

Nás nezajímá kůže jako taková, ani vlasy jako takové,

ani stavba kostí jako taková,

nezajímá nás to poučování kolem. Stěží se dokážeme přimět

pohlédnout ráno do zrcadla. Pravda je,

že rekonstruovat si svůj vlastní obraz,

individuálně,

každodenně

se navracet ze snů,

je obtížné.

Takže

nás tedy ke tvorbě tohoto filmu nevede

nějaký zájem o kůži či vlasy a stavbu kostí.

Paganini

Vypravěč: Už v době, kdy začínal koncertovat v Paříži, churavějící, soužený drtivými náporů choroby, která ho posléze zahubila, tuberkulózy hrtanu, jež se projevovala na jeho hlasu a jež se odrážela v jeho hubené dítě (sestavující z polévky či heřmánkového čaje). Byl zamlklý, nemluvil víc, než bylo nezbytně nutné.

Na koncertních turné skoro vůbec nejedl. Už necvičil, v den koncertu jen polehával celé hodiny na kanapi s mandolínou po boku.

Zakázka

Paganini a syn:

Za jednoho z tajemných génů naší doby

pokládám toho,

jenž mluví řečí andělů. Chápu se

této nenadálé příležitosti,
abych sám přispěl ke tvé hvězdné chvíli, ne snad že bych chtěl hledat rozptýlení,
nýbrž z niterné touhy dodat velikosti tohoto okamžiku
ještě jasnější gloriolu.
Jakkoli jsou snad peníze platidlem ďábla, slouží i k obživě andělů.
Jelikož vím, že tahle platba je odměnou za zakázku,
jež povede k dalšímu povznesení mého génia,
přál bych si, aby tě ta částka, Hectore,
vynesla k rozletu bez hranic,
aby pak jednota protikladů, hromu a blesku,
došla završení na věky věků.

Vypravěč: Berliozovo přátelství pro něho bylo jedinečným intelektuálním dobrodružstvím. Berlioz složil svou symfonii „Harold v Itálii“ pro Paganiniho, ten však ji odmítl poté, co objevil v jejím sólovém violovém partu nadbytek pauz. Po pozdějším poslechu jak „Harolda“, tak „Fantastické“ symfonie se Paganini znenadání pro Berliozovo dílo nadchl a překvapil skladatele darem dvaceti tisíc franků. V oblasti vztahů mezi umělci obecně šlo o mimořádnou událost a někteří lidé byli pevně přesvědčeni, že tahle odměna nepochází od Paganiniho, nýbrž od někoho, kdo takovým reklamním trikem kryje vlastní totožnost.

Paganini po koncertě přistoupil k Berliozovi a poklekl na pódium, aby mu políbil ruku. Jeho milovaný nemanželský syn Achillino, tehdy desetiletý hošík, si musel stoupnout na židli a přitisknout ucho k Paganiniho rtům, aby mohl tlumočit otcovu bezhlasou promluvu a jeho sdělení, že Berliozovi, jenž byl jako obvykle téměř bez peněz, vystaví směnku na dvacet tisíc franků jako odměnu za vytvoření hudební skladby.

Pravda o výše popsané události je taková, že dárcem peněz nebyl Paganini, nýbrž Armand Bertin, bohatý majitel listu *Journal des Débats*. Berlioz byl členem jeho redakce. Bertin si vysoce cenil jeho talentu a hledal nějaký způsob, jak mu pomoci. Napadlo ho, že peněžní dar bude pro Berlioze přijatelnější, předá-li mu ho některý jiný slavný hudebník. Přemluvil tedy Paganiniho, aby se vydával za dárce. Do tajemství byli zasvěceni jen dva Bertinovi přátelé a sám Berlioz totožnost svého pravého dobrodince nikdy nezjistil.

Berlioz:

Jak se dostáváme k tomuhle filmu?

Přes zakázku...

...od španělského fandanga. Podívej se na tohle, Sheilo...!

To je ale pěkné...

„V pozemských kopiích
spravedlnosti a uměřenosti a jiných idejích,
jež jsou výsadou duší, není světla,
jen někteří však, přistupující k obrazům skrze zatemňující orgány smyslu,
spatří v nich onu přirozenost, již napodobují.“

Tomu nerozumím.

Každopádně ovšem,
dál,

ze skepse, praví Strabón, vzešel Metrodóros,
muž, jenž přešel od pěstování filosofie k politickému životu
a ve svých spisech
vyučoval ponejvíce rétorice,
a používal při tom zbrusu nový styl, jímž mnohé oslnil. Zdá se,
že sehrál významnou úlohu politickou, ale i kulturní,
během svého působení u dvora, kde se po jistý čas těšil
nemalé přízni,
ačkoliv Plútarchos naznačuje, že se jej
jeho oslnivě inteligentní leč krutý pán
nakonec zbavil.

Tak tomuhle, myslím, rozumím.

Intermezzo

Vypravěč: Příští dva roky strávil v Paříži. Nejlepší popis Paganiniho z těchto let podává tehdejší mladý student sir Charles Halle: „Ohromující, posvátnou hrůzu nahánějící přízračnou postavu Paganiniho jste mohli spatřit téměř každý den odpoledne v obchodě hudebninami Bernarda Latteho, v Operním průchodu, kde vždycky asi hodinu vysedával zahalený do dlouhého pláště, nikoho si nevšímal a sotva kdy vůbec zvedl své pronikavě černé oči.

Byl jednou z pařížských pozoruhodností a já tam často chodíval, abych na něj s podivem civěl, a to až do chvíle, kdy nás jeden můj přítel představil a on mne k sobě pozval na návštěvu, což jsem s největším potěšením přijal. Navštěvoval jsem ho pak často, bylo by však obtížné sdělit obsah bytí jediného rozhovoru, který bychom byli spolu vedli. Sedával tam, mlčenlivý, strnulý, sotva kdy vůbec pohnul svailem v obličeji, já zase seděl jako uhranutý a kdykoli na mně spočinul svýma záhadnýma očima, proběhlo mi celým tělem chvění.

Často mi prikazoval, abych mu zahrál, většinou jen mlčky ukázal kostnatou rukou na klavír a já se podle toho, jak tenhle obřad opakoval, mohl jen dohadovat, že mu to není nepříjemné, neboť z jeho rtů nikdy nesplynulo ani slůvko povzbuzení.

Jak jen jsem toužil poslechnout si jeho hru nelze slovy vypsát a snad si to ani vůbec nelze představit. Od nejranějšího dětství jsem o Paganinim a jeho umění slýchal jako o čemsi nadpřirozeném, a teď jsem tu sám seděl přímo proti tomuhle člověku, jen jsem se však díval na ty ruce, jež kdysi vytvářely takové divy.

Při jedné nezapomenutelné příležitosti, když jsem dohrál a na dlouhou chvíli jsme se ponořili do ticha, Paganini povstal a přistoupil ke svému pouzdru s houslemi. Tu se ve mně odehrálo cosi stěží představitelného; celý jsem se roztrásl a srdce se mi rozbušilo, jako by mi chtělo roztrhnout hrud. Popravdě řečeno by bouřlivější city dozajista necloumaly žádným mladíčkem chystajícím se na první dostaveníčko se svou milovanou. Paganini pouzdro otevřel, vyjmul z něj housle a začal je pozorně ladit prsty, aniž použil

smyčce. Mé rozrušení se stávalo čím dál nesnesitelnějším. Když byl spokojen a já si říkal: „tak teď, teď vezme smyčec,“ opatrně zase housle uložil a zavřel pouzdro. Takhle jsem tedy slyšel Paganiniho.“

Paganiniho smrt

Vypravěč: Ráno v den Paganiniho smrti vydal biskup z Nice nařízení zapovídající vyzvánění umíráčku.

O několik dní později, když bylo jeho tělo nabalzamováno, oblékli je do černého kabátce a kalhot, v nichž vystupoval na koncertním pódiu, a uložili do rakve se skleněným okénkem nad obličejem.

Jakýsi vetešník nabídl hraběti Cessolemu, který byl určen za Achillinova poručníka, částku třicet tisíc franků za možnost vystavit tělo v Anglii.

Tělo, jež bylo nekvalitně nabalzamované, ponechali po dva následující měsíce na úmrtním loži, načež je přemístili do sklepa, kde zůstalo další rok, a nakonec je na příkaz zdravotnických úřadů vypověděli z města, takže skončilo v jedné z cel opuštěného útulku pro malomocné na Skalnatém pobřeží.

Záhy se začaly šířit pověsti o kvílivých tónech houslí... a jiných děsivých zvucích. Tělo tedy opět přemístili, nejdříve do cementové nádrže továrny na olivový olej, pak na zahradu jednoho soukromého domu.

Po čtyřech letech uzavřeli tělo do tří rakví. Jeho přátelé už nic neriskovali a přepravili tělo na lodi do Janova (na francouzské Riviéře předtím propukla epidemie cholery) a odtud povozem do domu jeho rodiny, kde jako chlapec pomáhal při sázení zeleniny.

I poté ho církev stále odmítala přijmout. Až o třicet let později bylo tělo konečně přemístěno ze soukromé zahrady na parmský hřbitov.

Márnice

Pohřební zřízení:

Ecce homo.

E una povera creatura morta! Corpo morto.

Poverino.

Morto?

Toh, vedo corpo morto. Ecco Puomo.

Nulla! Morto.

Ma the noia. Cervello.

Misuriamo.

Cervello... tre. Povero cervello the non canta piu.

Il naso? Due e il naso. Che bellino.

La boccuccia? Pure due!

Facciamo un piccolo duetto. Ma the noia.

Affanculo.

Sto povero cretino morto. Misuriamo sto petto.

La coscia e cosi lunga,

figlio mio, la coscia the non ti serve; mettiamo un quindici.

Eppure Paltra coscia. Puo essere differente. E chi to sa?

Eh si. La coscia destra e molto piu lunga! Quindici e mezzo.
Le povere ginocchia. Oh, ginocchia. Son due; son altre due. Due. Due.
E sti piedi, sti piedi di sto povero cristo,
Son lunghi, pero quanto ha camminato! Uffa! Undici. E sara lo stesso, no? Undid
Misuriamo Puomo. Ah, sto povero uomo the e crepato.
Facciamo un tre.
Cerebrum: Unum duum treum. Eh! Nasum: quantum? Dum! Tambien!
Os: dos. Tettine: octo. Pectum: unum duum treum quattrum cincum,
etcetera. Quattro l'ombellico. Sto povero cristiano.
L'anca: Undici. Cazzo! (niente). Aspetta, aspetta.
Chesta e 'na sturbatina. Me so stufato.
Acqua santa.
La gamba: venti pollici, la gamba. E il ginocchio me sembra de due. Mettiamo due.
E sti pedini, sti poveri pedini. Son de dieci e mezzo.
Tutt'e due to li vendo per un poco. Ecce homo. Morto. E ube?
Chi se ne frega?
Mater dolorosa. Requiscat in pace. Povero bambino. Paganini, bello mio.
Dormi. In pace Stronzo. Dormi.*)

[Ecce homo.
Je to mrtvej chudák člověk! Mrtvé tělo.
Chudáček.
Mrtvej?
No, vidím mrtvé tělo. To je člověk.
Nic! Mrtvej.
Ale ta nuda. Mozek.
Změříme to.
Mozek... tři. Chudák mozek už nezpívá.
Nos? Dvě je nos. Jaký pěkný.
Pusinka? Taky dvě!
Uděláme malý duet.
A do hajzlu.
Ten hloupej mrtvej chudák. Změříme mu hrudník.
To stehno je tak dlouhé,
synu můj, stehno nepotřebuješ; dáme mu patnáctku.
Ale druhé stehno. Může být přece jiné. Kdo ví?
No jo. Levé stehno je o hodně delší! Patnáct a půl.
Chudáci kolena. Och, kolena. Jsou dvě; další dvě. Dvě. Dvě.
A ty chodidla, ty chodidla kristepane,
jsou dlouhé, ale kolik toho nachodil! Uf! Jedenáct. To bude stejné, ne? Jedenáct.
Změříme člověka. Ach, tohohle chudáka co chcípnul.
Dáme to za tři.

*) V hranatých závorkách uvádíme český překlad (pozn. red.).

Mozeček: Jeden dva tři. Eh! Nosíček: koliko? Dum! Tambien.

Os: dos. Prsíčka: osm. Pectum: jeden dva tři čtyři pět,
atakdále. Čtyři pupek. Ten chudák křesťan.

Kyčel: Jedenáct. Sakra! (nic). Počkej, počkej.

To je otrava. Už mě to unavuje.

Svatá voda.

Noha: dvacet prstů, noha. A koleno mě připadá za dvě. Dáme dvě.

A ty nožičky, ty chudáci nožičky. Jsou za deset a půl.

Obě dvě prodám za málo. Ecce homo. Mrtvý. E ube?

Koho to zajímá?

Matko sedmibolestná. Odpočívej v pokoji. Chudák dítě. Paganini, krasavče můj.

Spi. Odpočívej v pokoji ty zmetku. Spi.]

Žalozpěv

Berlioz:

Tady jsem, sedím tu,

dumám o životě a všech jeho formách.

Zatím je dnešek jedním z oněch dní, kdy do sebe nic nezapadá. Snídaně v hotelu Holiday Inn, kde obvykle bydlívám, zvlášť jsem-li mimo domov; na snídani se těším.

Spořádám šest šálků čistého čaje, tři kousky opečeného chleba, margarín a med, a mám čas přemýšlet o sobě, o sladování těla s duchem, to zvládám snadno.

Nenoste mi čaj ke stolu.

Já si ho tamhle naliju do šálku

a odnesu si čaj ke stolku, kde se posadím, abych si ho vypil.

Pak se tam zase vrátím pro další šálek. A tak dál.

Zhruba šest pochůzek, šest šálků čaje,

a totéž platí pro ty tři kousky chleba.

Konec

Přeložil Ivan Vomáčka

Přeloženo z anglického originálu: Woody Vasulka, *The Commission*. Shooting script. 1983.

The Daniel Langlois Foundation, Steina and Woody Vasulka fonds, VAS B04-C01;

přeloženo podle verze poskytnuté autorem.